

Stanisław Juszczyk*

Politechnika Śląska w Gliwicach

Swoją pracę poświęcam pamięci mego Przyjaciela prof. dr hab. Marka Furmanka, uznanego pedagoga medialnego o znaczącym dorobku naukowym, wychowawcę kilku pokoleń studentów, magistrantów i doktorantów, wieloletniego dziekana Wydziału Pedagogiki, Psychologii i Socjologii oraz kierownika Katedry Mediów i Technologii Informacyjnych Uniwersytetu Zielonogórskiego w Zielonej Górze.

KONEKTYWIZM TEORIĄ SAMODZIELNEGO UCZENIA SIĘ Z WYKORZYSTANIEM MEDIÓW SPOŁECZNYCH

Konektywizm postrzegany jest z dwóch punktów widzenia przez teoretyków procesu kształcenia: jako teoria lub jako nowa droga czy sposób konceptualizacji uczenia się w erze cyfrowej. Traktowany jest jako nowe środowisko kształcenia, a najnowsze badania jego wykorzystania oraz efektywności w zróżnicowanych edukacyjnych kontekstach są prowadzone systematycznie w wielu ośrodkach akademickich na świecie. Dziś konektywizm integruje wszystkie podejścia wykorzystywane w środowiskach uczenia się *online*. Stanowi rozwinięcie behawioryzmu, konstruktywizmu i kognitywizmu. Identyfikuje trzy ograniczenia tych teorii: ich intrapersonalne spojrzenie na proces uczenia się; ich błędne założenie, że uczenie się jest zlokalizowane w technologii i organizacjach; oraz niedostrzeganie tego, że istnieje potrzeba uczenia się w środowiskach bogatych w wiedzę. Podważa efektywność bezpośredniego transferu wiedzy od nauczyciela do uczącego się. Skupia się na dialogu i dyskursie między uczącymi się, łącząc ich w społeczność i oferując koncepcję uczenia się wykorzystującą: myślenie, rozumowanie i analizowanie. Proces uczenia się nie odbywa się w konkretnym, ustalonym środowisku i kontekście, a wiedza jest rozproszona w sieci globalnej, natomiast uczący się, poszukując informacji i prowadząc dialog między sobą, kształtują sami proces uczenia się i konstruują wiedzę.

Celem pracy jest heurystyczna analiza teorii oraz modeli, odnoszących się do ewolucji wybranych teorii kształcenia, z których wyłonił się konektywizm. Na końcu rozważań poddano dyskusji rozwijającą się teorię memów.

* ORCID: 0000-0002-7775-6303.

Charakterystyka konektywizmu

Pisząc o wiedzy konektywnej, Stephen Downes (2005) założył, że należy rozpatrywać konektywizm jako mający swe korzenie w modelach biologicznych mózgu połączonego z sieciami neuronów, traktując sieć neuronów jako część całości systemu biologicznego wykorzystywanego w procesie uczenia (Juszczyk 2010, s. 23-44). Stephen Downes i George Siemens niezależnie od siebie opracowali koncepcje wykorzystania „sieci” w rozumieniu uczenia się na jego wielu poziomach, w teorii zwanej konektywizmem. Definiują oni „sieć” jako połączenie między jednostkami/punktami, zwanymi węzłami, przy czym węzłami mogą być jednostki (osoby), grupy, systemy, pola, idee lub społeczności. Teoria opisuje kognitywne relacje między ludźmi a technologią oraz funkcjonowanie sieci, kompleksu (stanowią go użytkownicy i technologia) i możliwy chaos (Siemens 2005, 2006; Downes 2006).

Aby móc analizować epistemologiczne ujęcie konektywizmu, warto na początku dokonać zestawienia jego kluczowych cech pedagogicznych, przedstawionych w pracach S. Downesa (2006) i G. Siemensa (2005) oraz innych autorów, na przykład Rity Kop i Adrian Hill (2008):

1. Główną ideą konektywizmu jest to, że uczący się łączą się ze wspólnotą uczących się, odnosząc korzyści dydaktyczne wynikające z posiadanej przez członków wspólnoty wiedzy i umiejętności oraz korzystając ze zgromadzonych informacji. Wspólnota uczących się jest grupą ludzi uczących się razem poprzez ciągły dialog i wykazujących podobne zainteresowania (zob. Juszczyk 2002).
2. Wspólnota postrzegana jest jako węzeł kluczowy będący częścią sieci węzłów. Sieci społeczne, które są zróżnicowane, ale połączone, wspierają autonomię uczących się, ich zróżnicowane oraz kreatywne konstruowanie wiedzy.
3. Wiedza jest postrzegana nie tylko jako rezydująca w mózgu uczącego się czy mająca swą konkretną fizyczną/instytucjonalną lokalizację, lecz jest rozproszona w sieci globalnej oraz wśród wielu jednostek z niej korzystających. Z tego powodu uczenie się i konstruowanie wiedzy jest zależne od zróżnicowanych poglądów czy opinii uczących się oraz od dostępu (dołączenia się) do różnych źródeł informacji, strumieni informacji czy ośrodków. Zdolność dostrzegania połączeń/powiązań pomiędzy obszarami, ideami/teoriami i koncepcjami stanowi podstawową umiejętność w zakresie konektywizmu.
4. Informacja podlega nieustannej zmianie, dlatego pojawia się potrzeba systematycznej ewaluacji jej znaczenia, ważności i precyzyjności w świetle pojawiania się wciąż nowych informacji.
5. Pojawia się interdyscyplinarne połączenie (ang. *connection*) w procesie konstruowania wiedzy, szczególnie w środowisku Internetu, w którym występuje dyspersja natury informacji.

George Siemens w swych pracach sugeruje ponowne rozważenie fundamentalnych reguł uczenia się na odległość, w których powinniśmy przesunąć naszą uwagę na promowanie podstawowych umiejętności determinujących uczenie elastyczne, które na przykład pozwolą nam na uaktualnianie wiedzy w tym zakresie, w którym staramy się to osiągnąć. Z tego wynika, że powinniśmy przeorientować edukacyjne doświadczenia tak, aby być pewnym, że rozwijamy u uczących się zdolności „myślenia, rozumowania i analizowania” (Siemens 2005, 2006; Downes 2006a).

Bopolo Boitshwarelo (2011) podkreśla, że konektywizm nie jest ograniczony jedynie do środowiska *online*, ponieważ uniwersalność tej teorii pozwala opisać praktyczne realizacje wymienionych wyżej cech. Jednak środowisko *online* jest maszyną napędową wzrostu i umacniania się konektywizmu, który jest teorią szerszą (ogólniejszą) niż dotychczasowe teorie uczenia się.

Andrew Ravenscroft (2011) uważa natomiast, że media społeczne stały się nowym środowiskiem dla dialogu, z tego powodu należałoby dialog rozważyć jako podstawowy sposób rozwoju i wykorzystania połączeń w procesie uczenia się. Podstawowym argumentem w tych rozważaniach jest wzrastająca waga wymogów związanych z bardziej krytycznym podejściem do Internetu i jego zasobów, a także rozwoju połączeń z ludźmi i zasobami sieci, którą tworzą. Otwarta, uczestnicząca oraz społeczna sieć wymaga zwrócenia uwagi na poznawcze i społeczne kompetencje wyższego rzędu, które są realizowane głównie poprzez dialog i dyskurs. Zatem można rozważać konektywizm z perspektywy dialogu; proponując wybrane konstruktywistyczne podejścia bazujące na „*dialektycznym* (według Lwa Wygostkiego, 1978 i *porozumieniowym*, według Michała Bahtina 1986)” wymiarze dialogu, który może działać jako dźwignia w realizacji konektywistycznego dialogu w trakcie uczenia się; demonstrować, jak gry dialogowe mogą łączyć dyskutowane teorie w celu konstruowania i realizacji procesów sieciowego dialogu; a także rozważyć szersze implikacje konektywizmu w konstruowaniu i demonstrowaniu socjotechnicznego aspektu uczenia się.

Frances Bell (2011) pisze, że dynamiczny kontekst uczenia się w środowisku sieciowym powoduje, że na obecnym etapie badań empirycznych i analiz teoretycznych konektywizm jest teorią, która samodzielnie nie jest w stanie opisać wszystkich aspektów uczenia się wspartego technologią internetową. Natomiast jest wpływowym zjawiskiem, które inspirowała nauczycieli oraz uczących się do wprowadzenia zmian w swoich praktycznych działaniach edukacyjnych. W mojej opinii należy prowadzić dalsze badania nomotetyczno-idiograficzne na temat rozwoju konektywizmu w kontekście dotychczasowych teorii, na przykład sieciowy student (Drexler 2008), elastyczne uczenie się (Bigum, Rowan 2004), teorie zmian w zarządzaniu wiedzą (Scott 2003), alfabetyzacja informacyjna (Beetham 2009), alfabetyzacja uczenia się w erze cyfrowej (Beetham 2009), społeczne uczenie się (Steward, Williams 2005, s. 39-71; Williams, Steward, Slack 2005), badania w działaniu (Reason, Bradbury 2008), czy też teoria aktywności trzeciej generacji (Engeström, Kerosuo 2007, s. 336-342).

Proces uczenia się w erze cyfrowej

Zróznicowane spojrzenia na proces uczenia wynikają z różnego postrzegania rozwoju wiedzy uczącego się. W dydaktyce funkcjonuje od wielu lat podstawowe pytanie: W jaki sposób ludzie stają się lepiej poinformowani i lepiej rozumiejący? Stąd też w teorii uczenia się widoczne są wątki dotyczące transferu wiedzy lub procesu porządkowania nowej wiedzy w kontekście wcześniejszych doświadczeń i wiedzy wstępnej aż do procesu konceptualizacji, kontekstualizacji i aktywnego konstruowania wiedzy lub wyrażania refleksji w działaniu. Czyli pewne teorie podkreślają społeczny wymiar uczenia się, a inne role jednostki uczącej się. Sytuacja staje się jeszcze bardziej interesująca, jeżeli w procesie uczenia się zostaną wykorzystane media społeczne, zmieniając charakter aktywności edukacyjnej jednostki.

Proces uczenia się jest wzmacniany poprzez cztery typy aktywności: (1) *łączenie*, poprzez dostęp oraz zbieranie szerokiego zakresu zasobów umożliwiających ich czytanie, oglądanie lub granie, (2) *relacja/odniesienie*, po czytaniu, oglądaniu lub wysłuchaniu pewnych informacji, uczący się może mieć refleksje oraz odniesienie do tego, co już wie i wcześniejszych swych doświadczeń; (3) *tworzenie*, po refleksji i procesie konstruowania sensu uczenia się, uczący się mogą tworzyć coś własnego (np. blog, konto o charakterze społecznym czy nowe wejście do dyskusji w Moodle), wykorzystując jakiś serwis internetowy, jak Flickr, Second Life, Yahoo Groups, YouTube, Google, NetVibes i inne; (4) *dzielenie się*, uczący się mogą dzielić się/przekazywać swoje prace innym w sieci. Uczestnictwo w wymienionych aktywnościach jest postrzegane jako podstawa współczesnego uczenia się. Konektywistyczny uczący się staje się autonomiczną jednostką, ucząc się w sposób niezależny od instytucji edukacyjnych. Sam przejmuje odpowiedzialność za sposób docierania do informacji, organizację czasu nauki, strukturyzowanie aktywności w procesie uczenia się, wskazywania oraz osiągania celów edukacyjnych. Uczący się dorośli sami wybierają poziom kontroli swej nauki przez innych oraz determinują ważne czynniki procesu uczenia się, takie jak: motywacja, samodzielność, pewność siebie, kontrola edukacyjnych aktywności czy problem języka i rodzaju komunikacji z wykorzystaniem wybranych przez siebie mediów społecznych i zasobów informacyjnych (R. Kop, 2011).

Wykorzystanie teorii konektywistycznej w opisie procesu autonomicznego uczenia się (autoedukacji), opierającej się na wielu aspektach klasycznych już dziś teorii behawiorystycznych, konstruktywistycznych i kognitywistycznych, wymaga prowadzenia szerokich, empirycznych badań nomotetyczno-idiograficznych w celu potwierdzenia jej założeń oraz rozbudowy tej nowej teorii. Konektywizm stał się już uznanym opisem środowiska uczenia się nieformalnego z wykorzystaniem zasobów i usług dynamicznie rozwijającej sieci globalnej i funkcjonujących w jej obszarze mediów społecznych.

Teoria memów

Od połowy lat dziewięćdziesiątych zaczęto rozwijać w Polsce teorię memów (memetykę), zajmującą się badaniem memów i ich społecznego działania. Memy od 1996 roku znane są szerzej w Polsce jako podstawowe jednostki kultury i przekazu kulturowego, w wyniku przetłumaczenia na język polski jednego z dzieł brytyjskiego ewolucjonisty i biologa Richarda Dawkinsa. Jak pisze R. Dawkins, mem, jako trwały wytwór materialny i symboliczny, stworzony przez człowieka w akcie intencjonalnym, „jest jednostką przekazu kulturowego lub jednostką imitacji”, „kultura składa się z memów, jak budynek z cegieł”. „Przykładami memów są melodie, idee, obiegowe zwroty, fasony ubrań, sposoby lepienia garnków lub budowania łuków. Tak jak geny mogą rozprzestrzeniać się w puli genowej, [...], tak memy propagują się w puli memów, przeskakując z jednego mózgu do drugiego w procesie szeroko rozumianego naśladownictwa” (Dawkins 1996, s. 266; 1976, s. 544). Pierwsze publikacje R. Dawkinsa na temat memów ukazały się w połowie lat siedemdziesiątych XX wieku i nie wywołały wówczas gorącej dyskusji. Natomiast już w XXI wieku jego prace są corocznie wznawiane, tłumaczone na kilkanaście języków i sprzedawane w wielu krajach na świecie. Dlaczego teoria memów tak długo nie była intensywnie analizowana przez badaczy, a dziś jest jedną z głównych teorii nauk społecznych, dotyczącą komunikacji obrazowo-tekstowej w Internecie? Wy tłumaczeniem może być fakt, że współczesna zawartość Internetu, mediów społecznościowych i narzędzia, którymi może dysponować każdy użytkownik, pozwoliły na rozwinięcie szybkiej, zrozumiałej, często celnej, dowcipnej lub ironicznej wymiany informacji (komunikacji), w którym młodzi użytkownicy Internetu wyrażają swą opinię na temat aktualnych wydarzeń z życia społecznego, politycznego i kulturowego współczesnego świata, demonstrują swoje zdanie, często niezadowolenie i brak akceptacji określonych zachowań osób publicznych (głównie polityków) w przestrzeni medialnej.

W literaturze przedmiotu można znaleźć prace, w których memy rozpatrywane są pod względem psychologicznym, kognitywnym czy kulturoznawczym (Węzowicz-Ziółkowska 2014, s. 11-26). Henry Plotkin definiował memy na przykład jako wewnętrzną reprezentację wiedzy, natomiast Daniel Dennett pisał o memach łączących się w zbitki – mempleksy, które są zorganizowanymi systemami wiedzy (Kamińska 2011, s. 60-62). W swym eseju opublikowanym w pracy *„Dennett and His Critics: Demystifying Mind*, red. Bo Dalhborn (Cambridge, Mass.: Blackwell, 1993, s. 6-7)”, zatytułowanym *Viruses of the Mind* R. Dawkins stwierdził, że memy zachowują się raczej jak „wirusy komputerowe: rozprzestrzeniają się poziomo, od nośnika do nośnika, z bardzo dużą prędkością”. Jednak Susan J. Blackmore podtrzymuje podobieństwo memu do genu, stwierdzając, że proces ewolucji został rozpoczęty przez naśladownictwo nie

tylko genów, ale także memów. W procesie ich replikacji ważny jest kontekst, w jakim następuje przekazanie, a także źródło, z którego memy pochodzą (Blackmore 2002, s. 94). Polscy badacze, nawiązując do pierwotnej teorii Dawkinsa, sugerują, że powiązanie memu z genem jest bardzo trafne, ponieważ memy mogą ewoluować, krzyżując się z innymi, przez co powstają nowe treści (Kwiatkowska, Sztyber 2017, s. 165-190). Memy zwracają uwagę na ważne problemy społeczne i mają często ciekawą pod względem poznawczym treść (Brylska, Gackowski 2017, s. 25).

Wiktor Kołowiecki (2012) mem traktuje jako zdigitalizowaną jednostkę informacji (tekst, obraz, film, dźwięk), rozpowszechnioną drogą internetową, która zostaje skopiowana, przetworzona i w tej przetworzonej formie opublikowana w Internecie. Memy stały się zawartością nowego języka Internetu, a głównie językiem młodych internautów (nastolatków i studentów), którzy wyrażają w sieci swoją aprobatę bądź obawy, zamieszczając komentarz. Jednocześnie teoria memów, uwzględniająca informację (wiadomość), jako nośnik przekazu treści w procesie komunikacji, staje się dziś podstawową teorią opisującą interakcje między jednostkami oraz między jednostką a grupami społecznymi za pośrednictwem mediów cyfrowych. Jednak zawrotną karierę robi mem internetowy, który jest trudny do zdefiniowania (Gackowski, Patera, Brylska 2016). Maciej Zaremba zauważa, że memu nie należy definiować ze względu na budowę, ponieważ „może on przyjąć formę linku, materiału audio-wideo, obrazu/fotografii, całej strony internetowej, znacznika hash, frazy czy nawet pojedynczego słowa” (Zaremba 2012, s. 266).

Badacze wyróżniają kilka funkcji społecznych memów. Jakub Nowak (2013, s. 227-238) twierdzi, że memy tworzą określone praktyki społeczne i kulturowe, związane ze sposobami wykorzystywania wytworów przemysłu kultury. Kolejną funkcją społeczną jest wytwarzanie emocjonalnych więzi między członkami społeczności nadającymi i odbierającymi przekazy. Tomasz Gackowski, Mateusz Patera i Karolina Brylska (2016, s. 278) uważają, że „mem dopełnia się dopiero w odbiorze i interpretacji, także dlatego, że często operuje ironią, aluzją, intertekstualnością, które pobudzają odbiorcę i każą mu domykać komunikat semantycznie i pragmatycznie”. Memy wykorzystują najnowsze przykłady tekstów kultury, które nie podlegają ograniczeniom prawnym czy kulturowym (Shifman 2012, s. 187-203), i podkreślają aspekty globalizacyjne współczesnego świata.

Dziś memy, znane powszechnie jako małe obrazki przedstawiające polityka i napisy z dużymi literami, stały się nową formą wiedzy potocznej o polityce, czyli etnopolitologii. W pedagogice stają się pomocne przy zrozumieniu języka współczesnej młodzieży wykorzystywanego w komunikacji bezpośredniej lub pośredniej w mediach społecznościowych lub z użyciem komunikatorów internetowych, komunikatach zawartych w SMS-ach bądź MMS-ach, a także w zrozumieniu tematów codziennych rozmów, treści graffiti, czy nawet części tematyki wytworów plastycznych dzieci i młodzieży.

Konkluzje

Teoria konektywizmu jest rozwinięciem poprzednich teorii uczenia się: konstruktywizmu i kognitywizmu, których podmiotem był uczący się w zmieniających się środowiskach edukacyjnych, społecznych i kulturowych, wykorzystujący coraz szerzej zmodyfikowane media cyfrowe, zwane często nowymi mediami (opartymi na technologii Web 3.0 i Web 4.0) czy mediami społecznościowymi, rozwijającymi model społecznego uczenia się typu „aby być” i umożliwiający wspólne uczestniczenie w procesie uczenia się. Teoria memów jest natomiast atrakcyjną koncepcją charakteryzującą nie tylko współczesne aktywności komunikacyjne użytkowników mediów społecznościowych, reagujących spontanicznie na aktualne, a jednocześnie krytykowane zachowania polityczne i społeczne między innymi osób publicznych, ale także inne teksty kultury codziennej.

Bibliografia

- Bahtin M. (1986), *Speech genres and other late essays*, University of Texas Press, Austin.
- Bell F. (2011), *Connectivism: Its place in theory-informed research and innovation in technology-enabled learning*, „International Review of Research in Open and Distance Learning”, Vol. 12.3, s. 98-113.
- Beetham H. (2009), *Thriving in the 21st century: Learning literacies for the digital age (LLiDA project)*, Glasgow Caledonian University, The Caledonian Academy.
- Bigum C., Rowan L. (2004), *Flexible learning in teacher education: Myths, muddles and models*, „Asia-Pacific Journal of Teacher Education”, No. 32(3), s. 213-226.
- Blackmore S.J. (2002), *Maszyna memowa*, przekł. N. Radomski, Wydawnictwo Naukowe UAM, Poznań.
- Boitshwarelo B. (2011), *Proposing an Integrated Research Framework for Connectivism: Utilising Theoretical Synergies*, „International Review of Research in Open and Distance Learning”, Vol. 12.3, s. 160-179.
- Brylska K., Gackowski T. (2017), *Krytyka polityczna w memach internetowych – od dekonstrukcji po rekonfigurację*, [w:] T. Gackowski, K. Brylska, M. Patera (red.), *Memy, czyli życie społeczne w czasach kultury obrazu*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa, s. 25-49.
- Dawkins R. (1976), *The Selfish Gene*, Oxford University Press, Oxford.
- Dawkins R. (1996), *Samolubny gen*, przekł. M. Skoneczny, Prószyński i s-ka, Warszawa.
- Downes S. (2006a), An introduction to connective knowledge (2005): <http://www.downes.ca/cgi-bin/page.cgi?post=33034> [dostęp: 10.12.2006]].
- Downes S. (2006b), Learning networks and connective knowledge, <http://it.coe.uga.edu/itforum/paper92/paper92.htm> [dostęp: 10.12.2006].

- Drexler W. (2008), CCK08 connectivism-networked student – the movie [video], <http://teachweb2.blogspot.com/2008/11/cck08-connectivism-networked-studentthe.html> [dostęp: 12.10.2008].
- Engeström Y., Kerosuo H. (2007), *From workplace learning to Inter-organizational learning and back: The contribution of activity theory*, „Journal of Workplace Learning”, No. 19(6), s. 336-242.
- Gackowski T., Patera M., Brylska K. (2016), *Spółecznie konstruowany wizerunek Jana Pawła II – znaczenia zawarte w memach internetowych*, [w:] J. Olędzki, T. Sasińska-Klas (red.), *Wielkość czy autorytet? Jan Paweł II w przekazach polskich mediów podczas jego kanonizacji*, Fundacja Dzieło Tysiąclecia, Warszawa, s. 269-297.
- Juszczyk S. (2002), *Edukacja na odległość. Kodyfikacja pojęć, reguł i procesów*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń.
- Juszczyk S. (2010), *Czy neurodydaktyka stanie się nowym paradygmatem w społeczeństwie uczącym się? Próba analizy problemu*, [w:] E. Petlák (red.), *Neuropedagogika a vyučovanie*, Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Nitra, s. 23-44.
- Gackowski T., Brylska K., Patera M. (red.) (2017), *Memy, czyli życie społeczne w czasach kultury obrazu*, Wydział Dziennikarstwa, Informacji i Bibliologii, Seria Media początku XXI wieku, t. 32, Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa.
- Kamińska M. (2011), *Niečne memy. Dwanaście wykładów o kulturze internetu*, Galeria Miejska Arsenał, Poznań, s. 60-62.
- Kołowiecki W. (2012), *Memy internetowe jako nowy język internetu*, „Kultura i Historia”, nr 2, <http://www.kulturaihistoria.umcs.lublin.pl/archives/3637> [dostęp: 12.10.2018].
- Kop R. (2011), *The challenges to connectivistic learning on open online networks: learning experiences during a Massive Open Online Course*, „International Review of Research in Open and Distance Learning”, Vol. 12.3, s. 19-37.
- Kop R., Hill A. (2008), *Connectivism: Learning theory of the future or vestige of the past?*, „International Review of Research in Open and Distance Learning”, nr 9(3).
- Kwiatkowska A., Szyber M. (2017), *Memy w internecie. Internet w memach*, [w:] T. Gackowski, K. Brylska, M. Patera (red.), *Memy, czyli życie społeczne w czasach kultury obrazu*, Oficyna Wydawnicza ASPRA-JR, Warszawa, s. 165-190.
- Nowak J. (2013), *Memy internetowe: teksty (cyfrowej) kultury językiem krytyki społecznej*, [w:] I. Hofman, D. Kępa-Figura (red.), *Współczesne media. Język mediów*, Wydawnictwo UMCS, Lublin, s. 227-238.
- Ravenscroft A. (2011), *Dialogue and Connectivism: A New Approach to Understanding and Promoting Dialogue-Rich Networked Learning*, „International Review of Research in Open and Distance Learning”, Vol. 12.3, s. 139-160.
- Reason P., Bradbury H. (2008), *The SAGE handbook of action research: Participative inquiry and practice (2nd ed.)*, CA:SAGE, Los Angeles.
- Scott G. (2003), *Effective change management in higher education*, „EDUCUASE Review”, No. 38(6), s. 64-80.

- Shifman L. (2012), *An anatomy of a You Tube meme*, „New Media & Society”, Vol. 14, No. 2, s. 187-203.
- Siemens G. (2005), *Connectivism: A learning theory for a digital age*, „International Journal of Instructional Technology and Distance Learning”, No. 2(1), s. 3-10.
- Siemens G. (2006), *Connectivism: Learning Theory or Pastime of the Self-Amused?* [elearnspace blog], otrzymane ze strony http://www.elearnspace.org/Articles/connectivism_self-amused.htm - 12.11.2006 [dostęp: 10.12.2006].
- Steward J., Williams R. (2005), *The wrong trousers? Beyond the design fallacy: Social learning and the user*, [w:] H. Rohrer (ed.), *User involvement in innovation process: Strategies and limitations from a socio-technical perspective*, Profil-Verlag, Munich, s. 39-71.
- Vygotsky L. (1978), *Mind and society: The development of higher psychological processes*, MA: Harvard University Press, Cambridge.
- Wężowicz-Ziółkowska D. (2014), *Jednostka pamięci kulturowej. Próba kulturoznawczej redefinicji i interpretacji hipotezy memetycznej*, „Teksty z Ulicy. Zeszyt Memetyczny”, nr 15, s. 11-26.
- Williams R., Steward R., Slack R. (2005), *Social learning in technological innovation*, Edward Elgar Publishing, Cheltenham, UK.
- Zaremba M. (2012), *Memy internetowe (2010-2011)*, „Media i Społeczeństwo”, nr 2, s. 266.

Konektywizm teorią samodzielnego uczenia się z wykorzystaniem mediów społecznych

Streszczenie: W pracy przedstawiono teorię konektywizmu, jej edukacyjne, społeczne i kulturowe znaczenie oraz dynamicznie rozwijającą się teorię memów, która stara się opisać i wyjaśnić współczesne zainteresowania ludzi tekstami kultury oraz aktywnościami komunikacyjnymi, realizowanymi w przestrzeni wirtualnej sieci globalnej.

Słowa kluczowe: konektywizm, memy, uczenie się, komunikacja, teksty kultury.

Connectivism as a theory of independent learning with the use of social media

Summary: The paper presents the theory of connectivism, its educational, social and cultural significance as well as the dynamically developing theory of memes, which tries to describe and explain people's contemporary interests in cultural texts and communication activities implemented in the space of the virtual global network.

Keywords: connectivism, memes, learning, communication, cultural texts.